

Тэрор і прапаганда ў акупаванай Беларусі

Дадзены нумар часопісу быў у свой час праанансаваны ў № 5 за 2010 год¹ і зьяўляецца ягоным лягічным працягам. Аднак жа, калі папярэдні «ваенны» нумар быў збольшага прысьвечаны разнастайным вайсковым аспектам Другой усясьветнай вайны на тэрыторыі Беларусі, то ў гэтым асноўны акцэнт робіцца на крыху іншую, але ня менш важную праблему — нямецкую акупацыйную палітыку на занятых вэрмахтам беларускіх тэрыторыях. Нумар не выпадкова атрымаў агульную назву «Тэрор і прапаганда ў акупаванай Беларусі». Вядома, што як адносна агульнага напрамку акупацыйнай палітыкі, так і ў дачыненні да асобных яе элементаў сярод цэнтральных і мясцовых функцыянераў Трэцяга Райху далёка не заўсёды панавала аднадумства, і дзеля таго на працягу ўсёй вайны паміж нямецкімі вайсковымі й цывільнымі чыноўнікамі з большай ці меншай інтэнсіўнасьцю вялася дыскусія адносна таго, што для Нямеччыны карысьней: ужываць у дачыненні да насельніцтва акупаваных усходніх тэрыторыяў адкрыты тэрор ці спрабаваць здабыць ягоную падтрымку ў барацьбе з бальшавікамі, робячы ўпор на прапаганду «перавагаў» менавіта нямецкага панаваньня над гэтымі землямі?

Дадзеныя супярэчнасьці нямецкай палітыкі атрымалі сваё адлюстраваньне ў тэкстах, што склалі нумар часопісу, які чытач трымае ў руках. У яго ўвайшлі публікацыі, прысьвечаныя як пытаньням прапагандысцкага забесьпячэньня немцамі сваёй улады над беларускімі тэрыторыямі (у першую чаргу тэксты нямецкіх дасьледчыкаў Аляксандра Піліча і Тэрэзы Фогт, беларускага гісторыка Васіля Матоха), так і непрыхаванага тэрору, скіраванага супраць розных катэгорыяў насельніцтва, у першую чаргу тых, якія, згодна зь нямецкай расавай тэорыяй, былі ад пачатку адназначна асуджаныя на сьмерць (тэксты ізраільскіх гісторыкаў Егуды Баўэра і Шлома Клеса, нямецкага навукоўца Аляксандра Фрыдмана, беларускай дасьледчыцы Вольгі Голеты). Пытаньне суадносінаў прапаганды і тэрору пры ажыццяўленьні масавага вывазу немцамі падчас вайны на тэрыторыю Райху працоўнай сілы зь Беларусі разгледзела нямецкі гісторык Бабэтэ Квінкерт у артыкуле, адмыслова прысьвечаным гэтай праблеме. Нямецкі дасьледчык Фэлікс Акерман разглядае праблему нямецкай акупацыі ў рэгіянальным аспекце, на прыкладзе Горадні, у той час як гісторык з Варшавы Юры Грыбоўскі дасьледуе

¹ Пашкевіч А. Без прэтэнзіяў на «адзіна правільнасьць» // ARCHE. 2010. № 5. С. 9.

працэс стварэння і разьвіцьця ў Беларусі падчас Другой усясьветнай вайны пранямецкіх паліцэйскіх фармаваньняў, аналізуючы пры гэтым спробы беларускіх нацыянальных дзеячоў паставіць згаданы працэс пад уласны кантроль і выкарыстаць яго ў інтарэсах беларускага нацыянальнага руху.

Варта памятаць, што многія зьвязаныя з той вайной праблемы і да гэтай пары, праз 65 гадоў пасля яе заканчэння, зьяўляюцца контравэрсійнымі і балючымі, а розныя іх ацэнка падзяляе часам ня толькі асобных людзей, але нават і цэлыя народы. Рэдакцыя «ARCHE» ніколі не ўхілялася ад удзелу ў дыскусіях на падобныя тэмы, лічачы, што толькі шляхам шырокага публічнага абмеркаваньня «нязручных» момантаў сумеснай гісторыі можна ў перспэктыве дасягнуць збліжэньня пазыцыяў, і таму на старонках часопісу рэгулярна зьяўляюцца публікацыі, прысьвечаныя праблемам, якія звычайна прынята сарамліва замоўчваць.

У гэтым нумары таксама працягваюцца завочныя дыскусіі, пачатак якіх датуецца ня сёньняшнім і нават не ўчарашнім днём. Так, беларускі палітоляг і перакладчык Вольф Рубінчык выказвае сваю думку адносна фактаў актыўнага супрацоўніцтва некаторых прадстаўнікоў габрэйскай грамады зь нямецкімі кáтамі свайго народу дзеля захаваньня ўласнага жыцьця, зноў зьвяртаючыся пры гэтым да даўняга мастацкага палатна Міхаіла Савіцкага «Летні тэатар», напісанага больш за 30 гадоў таму, але да гэтага часу для многіх непрымальнага і раздражняльнага. У той жа час вядомы амэрыканскі дасьледчык Тымаці Снайдэр далучаецца да палемікі адносна кнігі прафэсаркі з ЗША Няхамы Тэк «Выклік» і аднайменнага мастацкага фільму рэжысэра Эдварда Цьвіка, прысьвечаных дзейнасьці падчас вайны ў Налібоцкай пушчы габрэйскага партызанскага атраду на чале з братамі Бельскімі. Ацэнка дзейнасьці гэтага атраду і яе камандзіраў — да гэтай пары прадмет вострай дыскусіі, як таксама праблема фатальнага для дзясяткаў мясцовых мірных жыхароў нападу савецкага партызанскага атраду на мястэчка Налібакі на Стаўпеччыне ў траўні 1943 г., які ў гэтым нумары разглядаецца ў тэксьце маладога беларускага дасьледчыка Дзяніса Столяра.

Акрамя таго, значную частку дадзенага нумару складаюць публікацыі гістарычных першакрыніц, у першую чаргу поўнага тэксту стэнаграмы нарады вышэйшага кіраўніцтва Генэральнай акругі Беларусь, якая адбылася ў Менску 8—10 красавіка 1943 году і ў якой прынялі ўдзел найбольш уплывовыя нямецкія чыноўнікі, што практычна рэалізавалі на тэрыторыі Беларусі акупацыйную палітыку. Другая падборка дакумэнтаў — акты гаўляйтара Беларусі Вільгельма Кубэ, апублікаваныя па-нямецку мюнхэнскім гісторыкам Гэльмутам Гайбэрам яшчэ ў 1950-я гг. У гэтых матэрыялах, упершыню цалкам публікаваных па-беларуску, Кубэ выступае як асоба, якая мела адрозны ад большасьці іншых нямецкіх вайсковых і цывільных чыноўнікаў погляд адносна шэрагу палітычных праблемаў, у тым ліку і ў дачыненні да «канчатковага разьвязаньня» габрэйскага пытаньня.

Да сказанага застаецца дадаць, што, як ужо адзначалася ў прадмове да папярэдняга «ваеннага» нумару, рэдакцыя «ARCHE» не зьбіраецца спыняцца на дасягнутым і надалей мае намер працягваць практыку рэгулярнага выпуску «ваенных» нумароў, запрашаючы да плённага супрацоўніцтва як беларускіх, так і замежных аўтараў.

Аляксандар Пашкевіч